

**Використання досвіду організації педагогічного контролю з навчальних
дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти**

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальні соціально-економічні умови розвитку держави висувають нові вимоги до системи освіти та підготовки майбутніх спеціалістів, здатних ефективно діяти й адаптуватися в динамічному суспільстві. Реагуючи на ці вимоги, система вищої освіти переходить у режим безперервного оновлення, який передбачає постійне вдосконалення змісту, методики та організації освітнього процесу. Проте управління цим процесом у контексті інтеграції України до європейської спільноти значною мірою залежить від розробленості механізмів відстеження та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Це створило об'єктивні передумови для розробки й упровадження нових механізмів управління вищою освітою, які забезпечували б ефективність форм і методів контролю за якістю освіти.

Реформування та стандартизація системи вищої педагогічної освіти є одним зі стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні. Основні завдання щодо її розбудови та докорінного оновлення визначено Законом України «Про вищу освіту» (2014), Концептуальними засадами реформування публічного фінансування та управління закладами вищої освіти, розробленими Міністерством освіти і науки України, Стратегією реформування вищої освіти в Україні до 2020 року, іншими документами щодо забезпечення якості вищої освіти та удосконалення педагогічного контролю у закладах вищої освіти. Проте випускники не готові включатися до інноваційних процесів контролю, активно брати участь у створенні педагогічних вимірників і використовувати засоби контролю не тільки з діагностичною, а й з навчальною метою.

Детальний розгляд матеріалів досліджень зарубіжних (В. Аванесов, Ж. Байрамова, В. Беспалько, Р. Берк, Д. Вілфорд, Н. Єфремова, К. Інкегамп, М. Кларін, І. Логвінов, О. Майоров, Є. Михайличев, Дж. Равен, О. Татур, М. Челишкова, В. Черепанов, І. Цатурова та ін.) і вітчизняних учених

(І. Булах, В. Євдокимов, І. Зварич, О. Колгатін, В. Луговий, Т. Лукіна, О. Павленко, Т. Сікорський, Г. Цехмістрова, О. Якубовський та ін.) показав, що організація педагогічного контролю у закладах вищої освіти є надійним і об'єктивним засобом підвищення якості освітньо-професійної підготовки фахівців. Сучасними вченими доведено, що система якості вищої освіти повинна розповсюджуватися не тільки на кінцевий, результативний етап освітньої діяльності, але й на процес оволодіння знаннями, уміннями й навичками, професійно-педагогічною компетентністю, охоплювати всі елементи освітнього процесу, сприяючи досягненню цього результату.

Аналіз освітньої практики у закладах вищої освіти показав, що на сьогодні існують проблеми організації педагогічного контролю, зокрема з навчальних дисциплін природничого циклу. Не розроблено методикку оптимального поєднання традиційного та інноваційних форм контролю в навчальному процесі, його використання для освітнього моніторингу, адекватного сучасним вимогам модернізації контрольно-оцінної системи й удосконалення засобів і методів управління якістю вищої освіти. Відтак, підвищення якості вищої педагогічної освіти є особливо актуальною та пріоритетною проблемою для України, а запровадження сучасних методів і форм педагогічного контролю з навчальних дисциплін у закладах вищої освіти – одним з дієвих шляхів її розв'язання.

Вибір теми випускної кваліфікаційної роботи **«Використання досвіду організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти»** обґрунтований низкою протиріч, зумовлених практичними потребами вищої освіти та реальними можливостями їх забезпечення. Узагальнено можна виокремити протиріччя між:

- необхідністю підвищення якості підготовки студентів і низькою ефективністю традиційних форм навчання;
- розширенням обсягів використання інформаційних технологій і переважанню практики традиційного суб'єктивного контролю;

- вимогами оперативності отримання та аналізу результатів контролю і недостатністю об'єктивності, системності й надійності отриманих даних.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці та експериментальній перевірці досвіду організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

- поглибити знання про особливості організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти;

- ґрунтовно дослідити принципи, форми й методи організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти;

- проаналізувати психолого-педагогічні передумови організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти;

- дослідити сучасний стан організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти;

- обґрунтувати педагогічні умови організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти;

- **дослідити особливості** організації та проведення педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у вітчизняних закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – педагогічний контроль у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – особливості організації та проведення педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз даних педагогічної, психологічної літератури з проблем педагогічного контролю й моніторингу у вищій освіті, що дозволило уточнити понятійний апарат дослідження, виявити закономірності в організації педагогічного контролю в системі вищої освіти; аналіз навчально-методичного забезпечення педагогічного контролю під час вивчення

дисциплін природничого циклу; узагальнення й систематизація здобутих даних;

- *емпіричні*: діагностичні (анкетування, опитування, спостереження); вивчення й узагальнення передового та масового педагогічного досвіду організації педагогічного контролю за навчальним процесом у закладі вищої освіти, вивчення нормативної документації; експериментальні (констатувальний етап експерименту), що дозволило визначити особливості **готовності студентів закладу вищої освіти до організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу;**

- *статистичні*: кількісний та якісний аналіз результатів констатувального експерименту з метою оцінки **стану готовності студентів закладу вищої освіти до організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу та розробки відповідних рекомендацій.**

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що обґрунтовано особливості використання досвіду організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; систематизовано уявлення про педагогічний контроль у закладах вищої освіти як передумову підвищення якості вищої освіти; обґрунтовано можливості використання досвіду організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; узагальнено теоретичні основи організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти як засобу вимірювання рівня навчальних досягнень і контролю за навчальним процесом; визначено актуальний стан **готовності студентів закладу вищої освіти до організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу.**

Практичне значення дослідження визначається тим, що розроблено діагностичний інструментарій для вивчення стану **готовності студентів закладу вищої освіти до організації педагогічного контролю з**

навчальних дисциплін природничого циклу та сформульовано відповідні рекомендації викладачам, які можуть бути використані для удосконалення педагогічного контролю з різних дисциплін у закладах вищої освіти.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 92 найменувань, додатків. Повний обсяг дослідження – 135 сторінок, з них 104 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття та витоки педагогічного контролю у закладах вищої освіти

Педагогічний контроль є невід'ємним компонентом вищої освіти, значно впливає не тільки на результат, але й на хід навчального процесу, оскільки забезпечує отримання інформації про ступінь ефективності функціонування дидактичних систем, на основі аналізу якої створюються стратегії вдосконалення освітнього процесу. У зв'язку з цим питання контролю й оцінки знань були й залишаються визначальними проблемами для педагогічної науки і практики.

Наукові дослідження, безпосередньо присвячені проблемам перевірки знань, активізувалися лише в 30-х рр. ХХ ст., що знайшло відображення в роботах С. Архангельського, Н. Дайрі, Е. Перовського. Питання контролю й оцінювання знань почали активно висвітлюватися в дидактиці лише з 1960-х

ВИСНОВКИ

В результаті проведення даного дослідження обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено досвід організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; поглиблено знання про особливості організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти; ґрунтовно досліджено принципи, форми й методи організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти; проаналізовано психолого-педагогічні передумови організації педагогічного контролю у закладах вищої освіти; досліджено сучасний стан організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; обґрунтовано педагогічні умови організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; **досліджено особливості організації та проведення педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у вітчизняних закладах вищої освіти.** Це дало змогу зробити такі висновки.

1. Педагогічний контроль є невід'ємним компонентом вищої освіти, значно впливає на результат і хід навчального процесу, забезпечуючи отримання інформації про ступінь ефективності функціонування дидактичних систем, на основі аналізу якої створюються стратегії вдосконалення освітнього процесу. В результаті аналізу літератури виділено напрями вивчення проблем контролю педагогічного контролю: психологічні особливості контрольної діяльності; раціональна організація контролю за процесом і результатами навчально-пізнавальної діяльності; класифікація видів, засобів і форм контролю; функції контролю в навчальному процесі; цілі та завдання, що реалізуються контролем у навчальному процесі; програмований контроль знань; тестовий контроль; самоконтролю й

організації самостійної роботи студентів; створення нових, нетрадиційних методик і технологій контролю. Розгляд зазначених напрямів виявив різні позиції щодо розуміння суті педагогічного контролю, його функцій, видів, методів і форм.

2. Ефективна реалізація системи педагогічного контролю можлива за умови дотримання принципів організації системи педагогічного контролю (планованості, операціональності цілей і задач, усебічності, диференціації, розвиваючого навчання, бінарності; науковості, посиленості, єдності навчання і виховання, свідомості й активності, опори на позитивне, наочності; оптимальності, об'єктивності, економічності, надійності, валідності). Серед поширених форм і засобів контролю виділимо тестування, усне опитування, письмове опитування, оцінювання рівня виконавських умінь, самооцінювання, взаємооцінювання, самоаналізу, наочні методи, спостереження за навчальною діяльністю студентів, індивідуальні консультації, захист виконаних робіт та ін. Показано, що вказані методи і форми педагогічного контролю перебувають у взаємозв'язку, доповнюють, уточнюють й конкретизують отримані навчальні результати. Проаналізовані нами форми, методи та засоби педагогічного контролю навчальних результатів, що базуються на реалізації функцій педагогічного контролю і ґрунтуються на визначених принципах, дають змогу не тільки діагностувати, а й прогнозувати якість підготовки сучасних фахівців. Через використання форм і методів педагогічного контролю відбувається стимулювання систематичної самостійної роботи та навчально-пізнавальної діяльності студентів, виявлення і розвиток їх творчих здібностей, підвищення мотивації у вивченні навчального матеріалу.

3. Важливим чинником, який впливає на результати навчальної діяльності студентів, є організація педагогічного контролю. Другим чинником є висока професійна компетентність викладачів. Доведено, що процедури педагогічного контролю мають відповідати таким вимогам: бути складеними відповідно до передбачуваних результатів навчання та інших

цілей програм; керуватися чіткими опублікованими критеріями; відповідати призначенню (діагностичному, виховному, поточному або підсумковому); проводитися людьми, які розуміють вплив оцінки на студента у процесі навчання; керуватися зрозумілими правилами проведення контрольних заходів; гарантувати надійність контролю відповідно до встановлених процедур закладу освіти.

4. Проведене дослідження виявило ряд позитивних тенденцій у практиці організації педагогічного контролю у викладанні природничих наук у ЗВО: використання не тільки підсумкового, але й проміжного і поточного контролю в процесі навчання студентів; дієвість контролю (контроль не є формальним, а реально відображає результати пізнавальної діяльності студентів; обізнаність викладачів стосовно провідної мети та основних принципів організації контролю в навчальному процесі ЗВО. У той же час педагогічні спостереження дозволили виявити ряд недоліків у практиці організації контролю у ЗВО: переважає зовнішній контроль, нереалізований розвиваючий потенціал самоконтролю. Результати дослідження виявили одноманітність методів і засобів контролю, що використовуються в освітньому процесі з природничих наук: найчастіше практикується усне і письмове опитування, рідше використовується тестування. Однак тести, що використовуються, не є стандартизованим діагностичним інструментом, адже вони проектуються на основі власного досвіду викладача і практично не піддаються процедурі перевірки на якість (валідність, надійність, достовірність, репрезентативність, об'єктивність). Студенти також трактують контроль як елементарну перевірку, констатацію рівня академічної успішності, що обмежує сферу застосування і знижує ефективність педагогічного контролю як структурного компонента цілісного навчального процесу.

5. Педагогічними умовами організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладі вищої освіти є: забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів, студентів та

адміністрації закладів вищої освіти в процесі організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу; пріоритетність тестових технологій педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладах вищої освіти; забезпечення об'єктивного оцінювання отриманих навчальних результатів організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу; реалізація компетентнісної спрямованості методів і форм педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу.

6. Метою формувального етапу експерименту була перевірка ефективності педагогічних умов організації педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу у закладі вищої освіти. Ставилося завдання простежити залежність між академічною успішністю студентів і рівнем мотиваційної налаштованості на навчання, іншими психологічними характеристиками особистості, установити, чи залежить якість навчання від якості контролю за навчальним процесом, визначити характер впливу організаційно-методичних аспектів тестового контролю на об'єктивність оцінювання навчальних досягнень студентів. Технологія педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу передбачала відповідність проекту принципам і вимогам, що висуваються до контролю як компонента навчального процесу. Крім того, цілі й об'єкти тестового контролю визначалися на основі вимог державного освітнього стандарту і навчальної програми з дисципліни. Для порівняльного аналізу відповідності отриманих результатів поставленій меті навчання проведено підсумкове тестування з дисципліни «Загальна фізика (електрика і магнетизм)». Доведено, що реалізація технології педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу призвела до позитивної динаміки змін рівня успішності студентів. Середній рівень навченості студентів порівняно з результатами, що мали місце на початку вивчення дисципліни, помітно підвищився, однак більш вагомим стало зростання середнього рівня навченості у студентів експериментальної групи, що засвідчує успішність

технології педагогічного контролю з навчальних дисциплін природничого циклу. Відтак, доведено, що педагогічне тестування є найбільш оптимальним, ефективним і економічним засобом організації педагогічного контролю.

Подальшого дослідження потребують питання щодо упровадження комп'ютерного тестування й активізації освітньої функції тестового контролю з навчальних дисциплін природничого циклу шляхом переходу до програм з індивідуалізованими траєкторіями навчання студентів, що цілком відповідає сучасним світовим тенденціям педагогічного контролю.